

JOUTSEN SVANEN
2015

JOUTSEN SVANEN
2015

Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja
Årsbok för forskning i finländsk litteratur
Yearbook of Finnish Literary Research

Toimittaja/Redaktör/Editor:
Kristina Malmio

JOUTSEN / SVANEN 2015

Kotimaisen kirjallisuudentutkimuksen vuosikirja
Årsbok för forskning i finländsk litteratur
Yearbook of Finnish Literary Research

www.helsinki.fi/kirjallisuuspankki/joutsen-svanen-2015

Julkaisija:

Suomalainen klassikkokirjasto, Helsingin yliopiston Suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. PL 3, 00014 Helsingin yliopisto

Utgivare:

Klassikerbiblioteket, Finska, finskugriska och nordiska institutionen vid Helsingfors universitet. PB 3, 00014 Helsingfors universitet

Publisher:

Classics Library, Department of Finnish, Finno-Ugrian and Scandinavian Studies.
P.O. Box 3, 00014 University of Helsinki

Päätoimittaja / Chefredaktör / Editor:

Jyrki Nummi (jyrki.nummi@helsinki.fi)

Vastaava toimittaja (2015) / Ansvarig redaktör (2015) / Editor-in-Chief (2015):

Kristina Malmio (kristina.malmio@helsinki.fi)

Toimituskunta / Redaktionsråd / Board of Editors:

Jyrki Nummi (pj./ordf./Chair), Kristina Malmio, Saija Isomaa,
Anna Biström, Eeva-Liisa Bastman

ISSN 2342-2459

URN:NBN:fi-fe2015121624616

Pysyvä osoite / Permanent adress / Permanent address: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2015121624616>

SISÄLLYS INNEHÅLL

LUKIJALLE / TILL LÄSAREN

- Jyrki Nummi:** Kahdella kielellä / På två språk7
Kristina Malmio: Några ord från redaktören / Muutama sana toimittajalta 10

ARTIKKELIT / ARTIKLAR

- Judith Meurer-Bongardt:** ”Dagern låg som en skimrande yta av djupblått glas över gator och husfasader.” Intermedialitet, heterotopi och utopi i Hagar Olssons roman *På Kanaanexpressen* (1929) 12
- Vesa Haapala:** Kokoelmakokonaisuuden analyysi tutkimuksen testajana. Tapausesimerkkinä Edith Södergranin *Framtidens skugga* (1920)34
- Arne Toftegaard Pedersen:** Text och tabu på 1880-talet – om Gerda von Mickwitz ”Messling” och *Ett giftermål*62
- Bo Pettersson:** Den drivne banbrytaren. Om Topelius tre *Hertiginnor* och den historiska romanens tradition82
- Anna Möller-Sibeliu:** Individen och samhället i Claes Anderssons 1960-och 1970-talspoesi 101
- Marita Hietasaari:** (Epä)tavallisia sankareita. Ulla-Lena Lundbergin *Marsipansoldaten*, Lars Sundin *Eriks bok* ja Carola Sandbackan *Under kriget* -romaanien sotakuvaukset 127

DIGITAALISET IHMISTIEETEET / DIGITAL HUMANIORA

- Anna Biström:** Traditionell humanistisk kunskap det viktigaste även i digital humaniora. Intervju med Jessica Parland-von Essen 149
- Pia Forssell & Märtha Norrback:** Digital Topelius är modernare än vi trott. Fullständig utgåva öppnar nya perspektiv 156

ARVOSTELUT / RECENSIONER

- Mika Hallila:** Puolikuvassa suomalainen romaani
(*Vesa Haapala & Juhani Sipilä (toim.): Kiviahollinna. Suomalainen romaani.*) 164
- Outi Oja:** Uusi perusjohdatus kirjallisuuden analyysiin
(*Aino Mäkikalli ja Liisa Steinby (toim.): Johdatus kirjallisuusanalyysiin.*) 167
- Siru Kainulainen:** Modernismin runsaudensarvi
(*Tuula Hökkä: Tuoksuville vuorille. Naisrunoilijoiden poetiikkaa, modernismeja.*) 169

Åsa Arping: Spännande metaberrättelse om seglivade myter inom Södergran-forskningen (Agneta Rahikainen: <i>Poeten och hennes apostlar. En biomytografisk analys av Edith Södergranbilden.</i>)	172
Elina Arminen: Maanaisen tanssi (Toni Lahtinen: <i>Maan höryävssä sylissä. Luonto, ihminen ja yhteiskunta Timo K. Mukan tuotannossa.</i>)	175
Anne-Marie Londen: Litterär flerspråkighet i fokus (Julia Tidigs: <i>Att skriva sig över språkgränserna. Flerspråkighet i Jac. Ahrenbergs och Elmer Diktonius prosa.</i>)	178
Sanna Karkulehto: Miten olla queer? (Mikko Carlson: <i>Paikantuneita haluja. Seksuaalisuus ja tila Christer Kihlmanin tuotannossa.</i>)	181

LUKIJALLE TILL LÄSAREN

Kahdella kielellä På två språk

Vuosikirjan *Joutsen / Svanen* toisen numeron ilmestyessä Suomalainen klassikkokirjasto saavuttaa tärkeän tavoitteen, joka on suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuutemme ja sen tutkimuksen esittäminen yhdessä, yhdenvertaisina ja toisiaan täydentävinä.

Vuoden 2015 *Joutsen / Svanen* avaa näkökulmia ruotsinkieliseen kirjallisuuteemme. Vuosikirjan kielipolitiikka näkyy artikkelitarjonnassa, kuudesta artikkelista neljä on kirjoitettu ruotsiksi ja kaksi suomeksi. Lyriikan tutkimuksen nykyvireyttä ja laaja-alaisuutta osoittavat artikkelit Edith Södergranin *Framtidens skugga* -kokoelman jäsentymisestä ja Claes Andersonin 1960- ja 1970-luvun runouden yhteiskunnallisuudesta. 1800-luvun kirjallisuudessa ja kulttuurissa avaintehtävässä toiminut historiallinen romaani sekä kirjallisuutemme läpäisevä sota ovat myös kaksi tutkimukseemme vakiintunutta traditiota, joita nykykirjallisuudessa ja sen tutkimuksessa tarkastellaan säännöllisesti. Topeliuksen *Hertiginnan af Finland* -kertomuksen kolme muunnelmaa ja nykykirjallisuuden lukuisat sotakuvaukset osoittavat traditioiden jatkuvuuden. Modernismille tunnusomaista taiteidenvälisyyttä löytyy myös suomalaisesta radikaalin vaiheen 1920-luvun modernismista, kuten Hagar Olssonilta. Sitä tarkastellaan artikkelissa intermediaalisuuden näkökulmasta. 1880-luvulla kirjallisuus ja sukupuolimoraali olivat Pohjoismaissa murroksessa. Gerda von Mickwitzin kaksi teosta tarjoavat näkökulman modernin suomalaisen yhteiskunnan varhaisen vaiheen kirjallisiin ja moraalisiin normeihin. Kaikkiaan aihepiirit kattavat laajasti kirjallisuutemme eri aikakausia, aihepiirejä ja tutkimussuuntauksia.

Uusia tutkimussuuntia ja työkaluja kehitetään kovalla vauhdilla verkossa. Digitalisaatio on haastanut kaikki perinteisesti paperisten dokumenttien kanssa työskennelleet tieteenalat. Keskustelupalstalla Anna Biström pohdiskelee Jessica Parland-von Essenin kanssa perinteisen humanistisen tutkimuksen asemaa digitalisoituvassa informaatioympäristössä ja Pia Forssell ja Märtha Norrback avaavat Topeliuksen kriittisten editoiden sähköisten verkkoversioiden tarjoamia uusia mahdollisuuksia.

Arvosteluosastoon on valikoitunut jopa neljä väitöskirjaa, joilla on nykyään taipumus jäädä kokonaan kritiikin huomiotta. Arvosteltavien joukkoon mahtuu yksi juhlakirja, joita vielä vain kirjoitetaan, vaikka muutoin kaikesta akateemisesta jäykistelmästä on yleisesti irtisanouduttu, sekä oppikirja, joita nyky maailmassa sentään yhä kustannetaan. Outi Ojan oppikirja-arviossa nostetaan esiin myös viime vuosina ilmestyneitä johdantoteoksia ja kirjallisuudentutkimuksen oppaita, jotka osoittavat käsittely- ja lähestymistapojen kirjon.

Tämän kirjoituksen laatijalle työskentely Aleksis Kiven kriittisten editioiden parissa on osoittanut konkreettisesti, että Kiven, Ahlqvistin, Topeliuksen ja Wecksellin ajan kirjallinen elämä ei suinkaan jakautunut suomen- ja ruotsinkielisiin vyöhykkeisiin, vaan semiosfääri oli yhteinen. Jakautuminen kielipoliittisiin ryhmittymiin 1860-luvulla ei myöskään jakanut merkitysmaailmaa niin jyrkästi kuin myöhempi, eritoten kansallinen kirjallisuushistoria asian esittää. Jakautunut kuva aikakaudesta hajottaa ja peittää ajassa todellisia, eläviä yhteyksiä. Kielten ja kirjallisuuksien yhteiselo muistuttaa tarpeesta, joka muutama vuosi sitten nousi esiin Torsten Petterssonin käydessä Helsingin yliopistossa esitelmässä suomenkielisten runojen ruotsinnosteostaan. Keskusteluissa ilmeni, että aika on kypsä sellaiselle suomalaisen kirjallisuuden historialle, jossa suomen ja ruotsin kielellä ilmestynyt kirjallisuus käsitellään yhdessä kirjallisen kehityksen näkökulmasta ja kansainvälisessä ympäristössä.

Vuosikirjamme 2014 syyskuussa ilmestynyt pilottinumero herätti ilahduttavasti huomiota. Turun yliopiston kotimaisesta kirjallisuudesta jopa singahti KTS:n sivustolle suuren joukon allekirjoittama reipashenkinen tervehdys. Viestiä seuranneessa mielipiteenvaihdossa esitettiin näkemyksiä niin uuden julkaisun nimestä, sen julkaisijasta kuin veronmaksajien rahoista.

Joutsen / Svanen -vuosikirjan puolesta toivon, että nyt ilmestyvä numero avaa keskustelua kirjallisuudentutkimuksen kysymysten parissa.

Då årsboken *Joutsen / Svanen* nu utkommer med sitt andra nummer, uppnår det finländska Klassikerbiblioteket en av sina viktiga målsättningar: att vid sidan av varandra presentera den finskspråkiga och den svenskspråkiga finländska litteraturen, liksom forskningen i dessa litteraturer. Litteraturen på svenska och på finska är likvärdiga delar av den finländska litteraturen och de kompletterar varandra.

Joutsen / Svanen 2015 ger nya perspektiv på vår svenskspråkiga litteratur. Årsbokens språkpolitik återspeglas i urvalet av artiklar. Av sex artiklar är fyra skrivna på svenska och två på finska. Artiklarna om utformningen av Edith Södergrans diktsamling *Framtidens skugga* och samhällsperspektivet i Claes Anderssons 1960 och -70-talpoesi visar båda på bredden och livaktigheten i dagens lyrikforskning. Två traditioner som också är etablerade i forskningen behandlar dels den historiska romanen, en genre som hade en nyckelposition i 1800-talets litteratur

och kultur, dels kriget som starkt präglar den finländska litteraturen. Dessa traditioner syns regelbundet också i dagens litteratur och i forskningen kring den. De tre versionerna av Topelius berättelse *Hertiginnan af Finland* och de många krigsskildringarna i vår samtidslitteratur visar på kontinuiteten i traditionerna. Den interaktion mellan konstarna som är karakteristisk för modernismen finner man också i det radikala skedet i 1920-talets finländska modernism hos en författare som Hagar Olsson. Detta studeras ur ett intermedialt perspektiv i en av årsbokens artiklar. På 1880-talet befann sig den nordiska litteraturen och könsmoralen i ett brytningsskede. Två verk av Gerda von Mickwitz ger perspektiv på de litterära och moraliska normerna i detta tidiga skede av det moderna finländska samhället. Som helhet visar ämnena för årsbokens artiklar på bredden i fråga om de olika tidsperioder, ämnesområden och forskningsinriktningar som är aktuella i den finländska litteraturen och i forskningen kring den.

Nya forskningsinriktningar och -redskap utvecklas i snabb takt på nätet. Digitaliseringen har utmanat de forskningsinriktningar som av tradition arbetar med dokument i pappersform. I årsbokens diskussionspalt dryftar Anna Biström tillsammans med Jessica Parland-von Essen den traditionella humanistiska forskningens position i den allt mera digitala informationsmiljön. Pia Forssell och Märtha Norrback ger en inblick i de nya möjligheter som öppnas tack vare de digitala versionerna av den kritiska Topeliuseditionen.

I recensionsavdelningen diskuteras hela fyra doktorsavhandlingar. Doktorsavhandlingen är annars en genre som numera tenderar att förbigås med fullständig tystnad i kritiken. Bland de recenserade böckerna i årsboken finns också en festskrift – sådana skrivs fortfarande regelbundet fast man annars numera frånsagt sig all styv akademisk högtidlighet, samt en lärobok – tack och lov utges fortfarande också sådana. I sin recension lyfter Outi Oja även fram introduktionsböcker och översiktsverk om litteraturvetenskap som utkommit under de senaste åren och visar därmed också på mångfalden av olika sätt att närma sig och metodiskt behandla litteraturen.

Författaren till denna ledare har i arbetet med den kritiska utgåvan av Aleksis Kivis verk konkret erfarit att det litterära livet på Kivis, Ahlqvists, Topelius och Wecksells tid inte alls var uppdelat i ett finskspråkigt och ett svenskspråkigt område, utan att det svenska och det finska bildade en gemensam semiosfär. Uppdelningen i språkpolitiska grupperingar på 1860-talet delade inte heller betydelsevärlden lika drastiskt som den senare, och särskilt den nationella litteraturhistorieskrivningen låtit oss förstå. Den uppdelade bilden av tidsperioden splittrar och döljer de verkliga och levande samband mellan det finska och det svenska litterära livet som fanns i Finland under denna tid. Språkens och litteraturernas samlevnad påminner om ett behov som lyftes fram för ett par år sedan på våren då Torsten Pettersson besökte Helsingfors universitet och presenterade sitt verk med finsk lyrik i översättningar till svenska. I diskussionerna kom det fram att tiden är mogen för en finländsk litteraturhistoria där litteratur utgiven på svenska och på

finska behandlas parallellt ur den litterära utvecklingens perspektiv och i en internationell kontext.

Pilotnumret av vår årsbok som utkom i september 2014 väckte en glädjande uppmärksamhet. Från litteraturämnet vid Åbo universitet dök det rentav upp en frisk hälsning på KTS-listan, signerad av flera personer. I det åsiktsutbyte som följde på meddelandet förde man fram synpunkter på såväl den nya årsbokens namn och utgivare som skattebetalarnas pengar.

För årsboken *Joutsen / Svanens* del hoppas jag att det nyutkomna numret öppnar diskussion kring litteraturvetenskapliga frågor.

Jyrki Nummi
Vuosikirjan päätoimittaja
Chefredaktör för årsboken

(Översättning: Anna Biström)

Några ord från redaktören

Muutama sana toimittajalta

Under de år jag varit verksam i den här branschen har jag i varierande grad förnummit en osynlig men likväl existerande gräns mellan den finsk- och svenskspråkiga litteraturen och litteraturforskningen i Finland. Därför är jag glad över att huvudredaktören aktivt har valt att lyfta fram den svenska litteraturen i Finland i detta andra pilotnummer av *Joutsen / Svanen*. Jag uppskattar mycket hans initiativ till samarbete.

Joutsen / Svanen nummer två har sammanställts enligt samma principer som det första numret som utkom hösten 2014. Forskare vid olika universitet har bjudits in att skriva i årsboken och varje artikel har blivit granskad av två anonyma sakkunniga. Jag har redigerat artiklarna, Eeva-Liisa Bastman har tagit hand om recensionsavdelningen och redaktionsrådet har deltagit i planeringen av numret.

Jag tackar alla skribenter för deras flexibilitet och samarbetsförmåga samt sakkunniggranskarna för deras kloka och konstruktiva utlåtanden. Ett speciellt tack riktar jag till Anna Biström för hennes hjälp med språkgranskning samt till Jari Käkelä för hans arbete med att ombyta texterna.

Tron på litteraturen och kunskapen förenar litteraturforskarna över språk-, institutions- och nationsgränser. Människor kommer och går, finansiering beviljas och upphör, men litteraturen lever.

Kaksikielinen kirjallisuudentutkija aistii ajoittain suomalaisen kirjallisuudentutkimuksen kentällä vaikuttavan näkymättömän rajan suomen- ja ruotsinkielisen kirjallisuuden ja kirjallisuudentutkimuksen välillä. Siksi olen iloinen siitä, että päätoimittaja on halunnut nostaa Suomen ruotsinkielisen kirjallisuuden tämän *Joutsenen / Svanen* toisen pilottinumeron teemaksi. Arvostan hänen yhteistyöaloitettaan suuresti.

Joutsen / Svanen numero 2 on toimitettu samoja periaatteita noudattaen kuin syksyllä 2014 ilmestynyt ensimmäinen numero. Eri yliopistoissa vaikuttavia tutkijoita on pyydetty kirjoittamaan vuosikirjaan ja kaikki artikkelit ovat olleet kahden anonyymien asiantuntijan kommentoitavina. Olen toimitannut artikkelit, Eeva-Liisa Bastman on vastannut arvosteluosiosta ja toimituskunta on osallistunut numeron sisällön suunnitteluun.

Kiitän kaikkia kirjoittajia joustavuudesta ja yhteistyökyyvystä ja refereitä viisaista ja rakentavista lausunnoista. Erityinen kiitos menee Anna Biströmille hänen avustaan tekstien kieliasun tarkistamisessa ja Jari Käkelälle vuosikirjan taittamisesta.

Usko siihen, että kirjallisuus, sivistys ja tieto ovat tärkeitä, yhdistää kirjallisuudentutkijoita kieli-, laitos- ja kansallisuusrajoista riippumatta. Ihmiset vaihtuvat ja rahoitukset päättyvät, mutta kirjallisuus pysyy.

Kristina Malmio

Ansvarig redaktör för årsboken år 2015

Vuosikirjan 2015 vastaava toimittaja